

LODEN PENNING

Nicolaas van der Borch (Nicolaus de Castro)

BISSCHOP VAN MIDDELBURG 1561-1573

Alex Kussendrager

Als je geen metaaldetector bezit maar toch een ruime belangstelling hebt voor numismatische voorwerpen en dan vooral loden munten en penningen, ben je afhankelijk van hetgeen er op veilingen en door detectorzoekers wordt aangeboden.

Zo zag ik op een veiling site een ruitvormige loden penning waarop een gotische letter **N** en het jaartal **1561** is te zien. Op de keerzijde een tweede jaartal (**1562**) en de letters **MIDDEL / B A II**. Deze penning sprak mij aan, had het iets met de 80-jarige oorlog te maken, een fictieve noodmunt, staat **MIDDEL** voor Middelburg? Ik heb de penning aan kunnen kopen, maar nu nog zien te determineren. De achtergronden van munten en penningen spreken mij meer aan als de 'waarde'. Waarom zijn ze aangemaakt, wat is de geschiedenis, wat was het gebruiksdoel?

Ik kon geen aanknopingspunten vinden, dan maar op het onvolprezen Facebook forum 'Loden penningen-Méreaux' van Paul Callewaert.¹ Paul reageerde vrijwel direct dat dit een unieke penning is welke het verdient om beter bestudeerd te worden. Later heeft hij een uitvoerige determinatie geschreven welke ik onderstaand, met enkele kleine aanpassingen, weergeef.

DE LODEN PENNING

De lood/tinnen penning is gevonden in Dordrecht en heeft een diameter van 26 x 23 mm, massa 10,23 gram. De penning was vermoedelijk oorspronkelijk rond van vorm en is in latere fase verknijpt naar een rechthoekig en ruit-vormig exemplaar met afgeronde hoeken. De voorzijde toont een grote versierde gotische letter **n** welke verwijst naar de voornaam van de eerste bisschop van Middelburg, Nicolaas van der Borch en feitelijk ook de laatste residerende. Tussen de benen van de **n** is nog de centrale passerpunt te zien. Boven de gotische letter **n** het jaartal **1561**, het jaar van zijn aanstelling als bisschop van Middelburg. Het geheel omsloten door een parelcirkel. De keerzijde toont nog minimaal enkele deeltjes van een parelcirkel. In het veld het jaartal **1562** waaronder in twee regels de tekst: **MIDDEL / B A II** wat betekent: Ambtstermijn II in het jaar 1562 te Middelburg.

In 1555 regeerde Philips II als koning van Spanje en Heer der Nederlanden over de Spaanse Nederlanden. Hij staat bekend als een groot aanhanger van het katholieke geloof. Op zijn wens

werd door paus Paulus IV de Nederlanden in 1559 (door middel van de bul "Super Universas") ingedeeld in nieuwe kleinere en beter bestuurbare bisdommen, zo ontstond onder gezag van het aartsbisdom Utrecht het bisdom Middelburg. Koning Philips II liet zich overtuigen om kanunnik Nicolaas van der Borch van het Mariakapittel te Utrecht aan te stellen tot eerste bisschop van het nieuwe bisdom Middelburg.

Nicolaas van der Borch, ook bekend als Nicolaus de Castro, werd omstreeks 1503, geboren in Leuven en was de zoon van een administratief functionaris aan de Universiteit van Leuven. Nicolaas studeerde theologie aan de faculteit en werd kanunnik aan het Mariakapittel te Utrecht. In 1550 fungeerde hij in de ambtelijke functie van boeken-censor onder Karel V en in december 1556 werd hij aangesteld als inquisiteur van Sonnius, waardoor hij nauw betrokken raakte bij diverse processen tegen priesters in Noord Holland. Op 10 maart 1561 werd hij door koning Philips II en paus Paulus IV benoemd tot eerste bisschop en werd hij tevens abt van de Onze-Lieve-Vrouwe-abdij in Middelburg.

Op 26 december 1561 werd Nicolaus de Castro in de kathedraal te Mechelen tot bisschop gewijd door aartsbisschop en kardinaal Granvelle en werd hij op 4 januari 1562 te Middelburg plechtig ingehaald. Zijn bisschoppelijke residentie werd de abdij, zijn kathedrale kerk de Sint-Pieter of Noordmonsterkerk. Als abt van de abdij werd de bisschop meteen het eerste lid van de Staten van Zeeland waar hij er de stem van de geestelijkheid uitbracht. De magistraat van Middelburg bleef echter bezwaren houden en sprak die uit toen er werd onderhandeld over de komst van deze bisschop, die als eerste zijn residentie binnen deze stad zou hebben en beschouwd mocht worden als een getrouw dienaar van de centrale regering. De stad Middelburg maakte daarom het voorbehoud dat de bisschop geen nieuwigheden mocht invoeren en geen "privilege's, handvesten, concordaten, politien en goede usantiën" zou veranderen.

Grotere moeilijkheden waren er echter met de Domproost in Utrecht, die weigerde enige bevoegdheid te geven aan de bisschop over een gebied dat deel was van het aartsbisdom Utrecht. Door het instellen van nieuwe bisdommen achtte de Domproost zich namelijk aanzienlijk in zijn inkomsten geschaad. Nicolaas dacht er niet aan om toe te geven en bij dat geschil raakte zelfs de Geheime Raad in Brussel betrokken.

Het duurde tot 24 juli 1564 voordat er een overeenkomst werd bereikt. Bijna alle rechten, ook dat van visitatie, bleven aan de Domproost. Dat deze gang van zaken niet ten goede kwam aan de bloei van het nieuwe bisdom is te begrijpen. Nog meer teleurstellingen wachtten de nieuwe bisschop. Hij hoopte dat de decreten van het concilie van Trente een verbetering, zowel voor zijn bisdom als voor zijn eigen positie,

Het wapenschild van Nicolaus de Castro als abt en bisschop van Middelburg, het wapen getopt met een platte kardinaalshoed, ter weerszijden een opgerold touw met telkens tien kwasten, volgens de kerkelijke heraldiek.

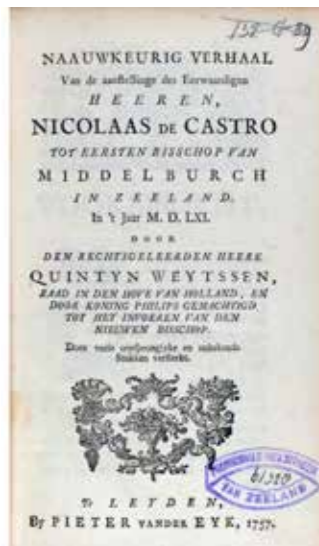
zouden kunnen betekenen. Toen de decreten er uiteindelijk kwamen waren ze voor hem al teveel afgezwakt. Niettegenstaande begon hij in 1566 met de voorbereiding van de eerste diocesane synode van zijn nieuwe bisdom.

Tijdens deze voorbereidingen brak de beeldenstorm uit en de eerste kerk welke in Zeeland het slachtoffer werd, was zijn eigen abdijkerk. In november 1566 kwam de diocesane synode eindelijk bijeen en de besluiten van Trente voor het bisdom werden afgekondigd. Iedere geestelijke kreeg een gedrukt exemplaar om in zijn parochie bekend te maken. Ook de Domproost maakte echter aanspraak op publicatie van de decreten en zond ze toe aan allen waarover hij de jurisdictie had. Nicolaas van der Borch dreigde met excommunicatie wanneer men naar de Domproost luisterde. De komst van Alva in 1567 gaf de bisschop wat extra steun en nu kon hij uiteindelijk aan de vorming van zijn nieuwe bisdom beginnen. De bisschop als eerste lid van de Staten van Zeeland met zeggenschap, bracht in de bewindsjaren van de hertog van Alva soms politieke moeilijkheden mee. Er dienden beslissingen genomen te worden over de tiende en twintigste penning. Ook heeft deze bisschop meegewerkt aan de opschorting van deze belasting. Slechter was het gesteld nadat op 1 april 1572 Den Briel door de Watergeuzen werd ingenomen, en bijna alle steden in de graafschappen Holland en

Zeeland de kant kozen van de opstand. Middelburg bleef echter getrouw aan de landsheer. Middelburg was belegerd tot 1574 door de troepen van de prins van Oranje. Tijdens dit beleg kreeg abt en bisschop Nicolaus de Castro

De Noordmonsterkerk als Sint-Pieterskathedraal door Jean Baptiste Christijn.

dysenterie en overleed op 17 mei 1573 ten gevolge van uitdroging. Hij werd begraven in het koor van de abdijkerk. Lange tijd heeft er enige onzekerheid bestaan over de juiste overlijdens datum. In de archieven te Brussel bevindt zich echter een brief van 17 mei 1573 waarin de steeds benarder wordende toestand van de stad wordt beschreven. Deze brief moet tijdens het beleg uit de stad zijn gesmokkeld. Vermeld wordt dat op 14 mei burgemeester Zoetemans bezweek en twee dagen later de zeventigjarige bisschop 'dominus reverens dissimus episcopus'.

Titelblad van 'Nauwkeurig verhaal van de aanstelling des eerwaardigen heeren Nicolaas de Castro tot eersten bisschop van Middelburgh in Zeeland in 't jaar MDLXI'

NOTEN

1) Facebook forum Loden penningen-Méreaux, <https://www.facebook.com/groups/1670169076612312>

BIBLIOGRAFIE:

- Wikipedia, Nicolaas van der Borch.
- Wikipedia, Bisdom Middelburg.
- Zalg Zeeland 10 maart Bisdom Middelburg.
- Deining (dekenaat Zeeland) Bisdom Middelburg.
- Abraham Jacob Aa (1846) Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden pag.1145.
- Casadecastro, De naam ? - Casa de Castro.
- Quintyn Weytssen (1757) Nauwkeurig verhaal van de aanstelling des Eerwaardigen Heeren, NICOLAAS DE CASTRO tot eersten bisschop van Middelburgh in Zeeland. In't jaar M.D.L.XI.